

Náboženství Marijců a Permijců

RLB34 Pravěká náboženství Evropy

Jan Reichstätter

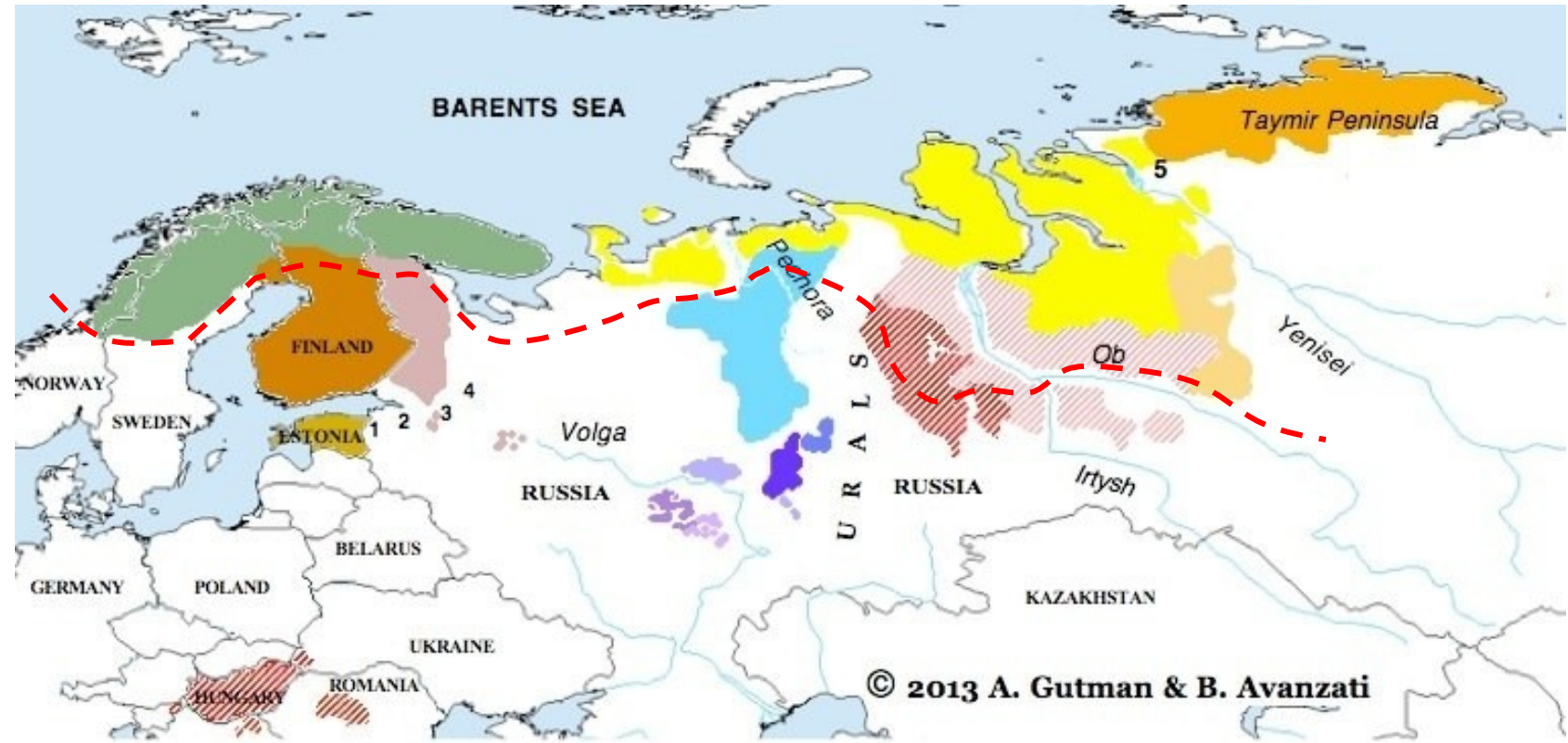
Uralské národy – Ugrofinové a Samojeďi

- ugrofinský prajazyk 4000-3000 př.n.l.
(soutok Volhy a Kamy)
- permskofinská jednota 3000-2000 př.n.l.
(kultura hřebenové keramiky)

- kulturní dichotomie (viz červená linie):
JZ - Permofofinové
(stálá sídla + zemědělství; kněžská kolegia, posvátné háje + stavby, oběti koní a dobytka)

vs.

- SV - Sámové, Ugrové, Samojeďi
(kočovnictví + pasterectví; šamanismus, kosmický strom, kult medvěda)

Baltic-Finnic		Volgaic	Permic	Ugric	Samoyedic	Unclassified
Finnish	1. Votic	Mari	Udmurt	Hungarian	Nenets	Saami
Karelian	2. Ingrian	Moksha	Komi-Permyak	Mansi	Selkup	
Estonian	3. Veps	Erzya	Komi-Zyrian	Khanty	Nganasan	
	4. Ludian				5. Enets	

Pohanství u Ugrofinů v Povolží

Marijci (Čeremisové)

- ca. 600 000 lidí;
- pohanství 12%, křesťanství 67%; biritualita/afiliace k pohanství ca. 11%

Udmurti (Votjaci)

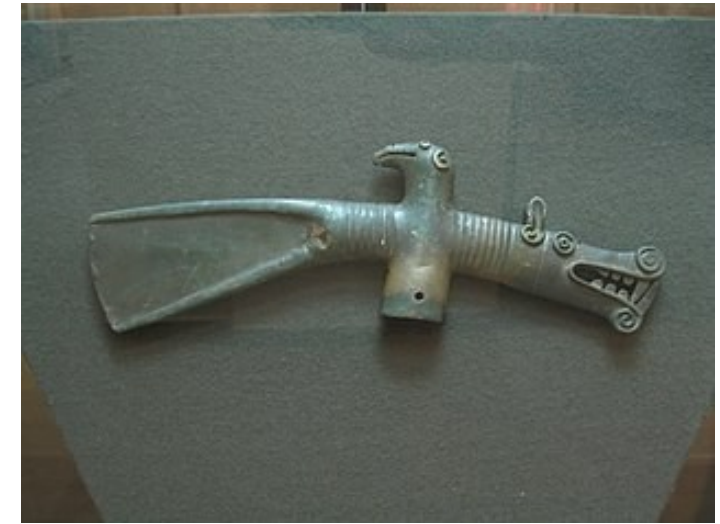
- ca. 637 000 lidí
- pohanství 5%, křesťanství 40%; biritualita/afiliace k pohanství ca. 40%

Marijci a Udmurti – interetnické kontakty ve středním Povolží

1) vlivy Indoíránců - susedství 3000 př.n.l.-400 n.l.:

- ananinská kultura – 900-200 př.n.l. v oblasti mezi Vjatkou a Kamou (metalurgie skýtského typu);
- Hérodotos (5. století př.n.l.) – na S od Skýtů „Androfágové“ (= Mordvinové) a „Budinové“ (= Udmurtové);
- tatarské etnonymum Ar („Udmurt“) možná ze st. írán. Árya (= název města Arsk v Tatarstánu na V od Kazaně);

Bronzová sekera (ananinská kultura) – 5.-4. století př.n.l.

Etnická situace kolem přelomu letopočtu na území současného evropského Ruska (červené linie) a autonomních republik (modré linie); přibližný rozsah areálu ananinské kultury doby železné (žlutě)

Marijci a Udmurti – pohanství ve středním Povolž

2) vlivy Baltoslovanů – susedství 2000 př.n.l.-700 n.l.

(fin. Perkele „dábel“, est. Porgu „peklo“, marij. Peri „dábel“ – lit. Perkūnas, lot. Pērkons, slov. Perun)

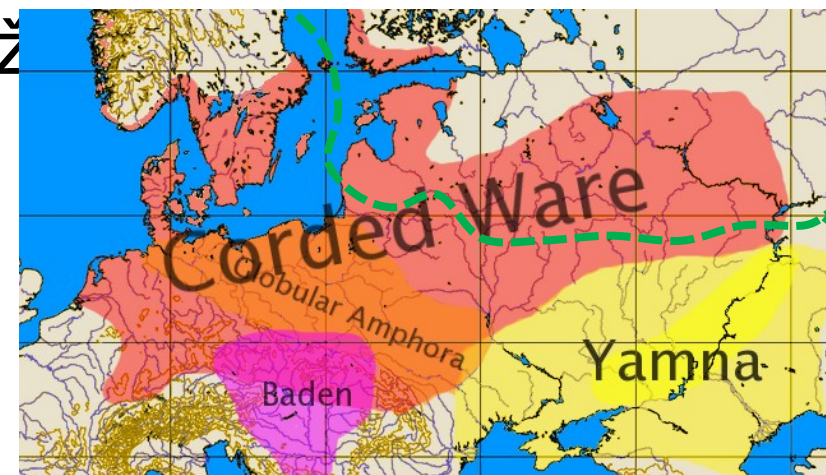
- expanze Rusů od 12.-13. století:

-Novgorodská Rus od S (osídlování povodí Vjatky)

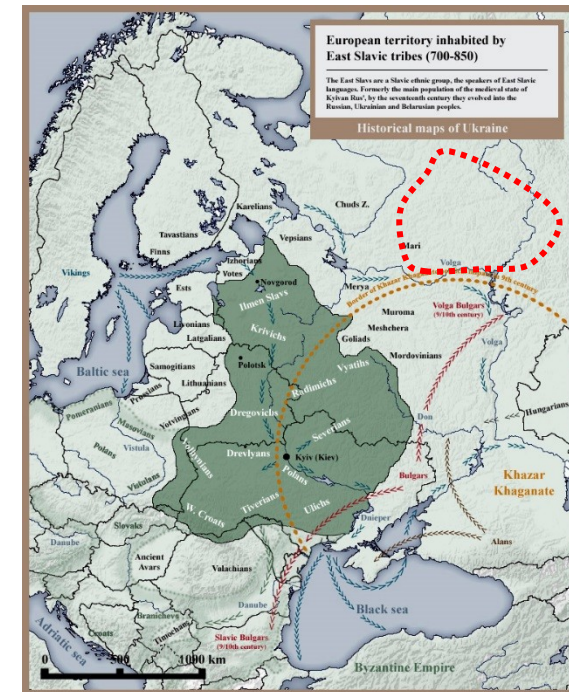
-Moskevská Rus od Z (pevnost Nižnij Novgorod založena 1221);

- Sigismund von Herberstein (*Rerum Moscoviticarum Commentarii*, 16. století):

„Čeremiský [= Marijský] lid obývá lesy pod Nižným Novgorodem. Mají vlastní dialekt a následují učení Machometovo ... Tento lid, který nemá žádná stabilní obydlí, obývá rozsáhlý region od Vjatky po Kamu. Všichni, ženy i muži, jsou výjimečně rychlí v běhu a velmi zdatnými lučištníky, nikdy neodkládajícími luk z rukou; a takové je jejich potěšení z tohoto nástroje, že nedají dítěti jídlo, dokud nestrefí značku z jejich luků (II, 47-48);

IE kultura šňůrové keramiky (červeně) a jámových hrobů (žlutě) a jižní linie ugrofinského areálu (zeleně) - situace v 3. tisíciletí př.n.l.

Slovanské kmeny počátkem staroruského období (zeleně), území Marijců a Udmurtů (červeně) a stepní teritoria Chazarů a Bulharů (oranžově) - situace v 9. století

Marijci a Udmurti – pohanství ve středním Povolží

3) vlivy Turkitů – nadvláda 400-1600 n.l.

- 5.-13. století nadvláda Chazarů a Bulharů;
- 13.-16. nadvláda Tatarů (Zlatá horda a Kazaňský chanát)
- 1552 – Ivan IV. Hrozný dobývá tatarskou Kazaň – exodus Marijců, Udmurtů a Mordvinů mezi Kamu a Ural

Říše Zlaté hordy (fialově), ruská knížectví (zeleně) a kmenová území Marijců a Udmurtů (červeně)
- situace ve 13. století

Náboženství - polyteismus

- pojem „náboženství“:

Marijci *čimarij jüla* „původní marijská víra“

VS.

Udmurti *udmurt vös* „udmurtská modlitba (oběť, zákon)“

- kult:

Marijci přes 200 různých bohů, duchů, démonů (Thomas Sebeok – Frances Ingemann)

VS.

Udmurti – přes 40 různých bohů, duchů a démonů (Grigorij Verešagin);

- prameny:

poznatky téměř výhradně z etnologické literatury 1850-2000;

marij. kusoto = rus. mol'bišče „posvátný háj“

Rituál v kusoto u obětního stromu jedné z „matek“

Náboženství - polyteismus

1) nejvyšší mužské božstvo:

marij. Kugu Jumo („Velký bůh“) VS. udm. Inmar („Bůh“, doslova „Něco na nebi“)

2) bohové:

But Juma „bůh vod“, Bolgenča Juma „bůh blesku“, Kudarča Juma „bůh hromu“, Molendo Juma „Bůh země“ (ad.) VS. Kyldysin „Tvořitel“, Kuaž „Počasí“ (ad.)

3) křesťanští „bohové“:

u Marijců zvláště Mikola Juma („Mikuláš-bůh“), Ilja Juma („Eliáš-bůh“) ad.

4) „Matky“:

Būt aba „Matka vod“, Jumon Aba „Matka boží“, Keča aba „Matka slunce“ aj. VS. Matka slunce (Šundu mumu), Matka nebeských vod (Inbu mumi) ad.

5) duchové:

a) andělé dílčích bohů

b) přírodní a podzemní duchové a ďáblové: Keremet (Šajtán) – nepřítel Kugu Jumo a Inamara (splývají s „Mužem lesů“ (marij. Lesak; udm. Njulesmurt) a „Mužem vod“ (udm. Vumurt)

c) předkové kmene a rodu (udm. voršud) či rodiny (udm. peresēs)

Udmurtští kněží při modlitbě

Marijští kněží při modlitbě

Posvátná místa (= místa obětí a modliteb)

1) les (marij. *oto*; udm. *lud*)

- zákaz kácet a lámat větve stromů;
- vlastní strom každý bůh či duch
- bohové a svrchní duchové stromy na V a JV (lípy, duby a břízy) VS. keremetové vlastní háje či stromy na S (jedle);

2) modlitební dům (marij. *kudo*; udm. *kuala*)

- 4-hranná budova bez oken – dříve obytná, dnes kuchyně či skladiště;
- posvátná polička, kde nástroje a drobné obětiny pro „ducha chaty“ (marij. *Kudo bodož*) či voršuda (udm.)
- zákaz přiblížit se ženám, dětem a hostům (jimž by hrozilo neštěstí);

Marijský posvátný háj (vlevo) a nekrvané oběti v lesním háji pro bohyni Šočin Aba „Matku novorozeňat“ (vpravo)

3) svatý kout

- nejvzdálenější místo v jizbě od dveří, nikdy na S straně (spojena s keremety)
- zákaz dotýkat se uložených věcí ženám, dětem a nepřibuzným mužům hlavy rodiny;

Udmurtská *kuala* – exteriér (vlevo) a interiér (vpravo)

Vliv křesťanství na pohanství Marijců a Udmurtů

- adopce světců („ruských bohů“) do panteonu včetně obětí;
- ikony světců přinášeny do posvátných hájů;
- počátky pohanských obřadů v kostele + pokračování v posvátném háji (= biritualita);
- asimilace křesťanských formulí v pohanských modlitbách;
- pohanské svátky stanoveny na období křesťanských svátků (Velikonoce = svátek jara; Vánoce = svátek „nového Slunce“)
- syntézy pohanských bohů + duchů a křesťanských světců (udmurtský Inmar = Bůh; triáda Inmar-Kyldysin-Kuaž = sv. Trojice; Njulesmurt „Lesní člověk“ = sv. Mikuláš Divotvorce; Gudryi Mumi „Matka hromu“ = sv. Ilja Prorok; předkové-voršudové = Anděl strážný, aj.);

Vlivy islámu na pohanství Marijců a Udmurtů

- zesílení henoteismu, resp. inklinace k (inkluzivnímu) monoteismu;
- kult keremetů (původně arabský termín pro „zázrak, svatý čin“, převzat do íránských a turkických jazyků; UF v Povolží *keremetja* „modlitba“);
- oběti ovcí a koz;
- modlitební úklony vkleče;
- zákaz žen účastnit se modliteb v posvátných hájích;
- zákaz alkoholu při modlitbách (=obětech);

Pohanské sektářství (19.-20. století)

• předpoklady:

- 1) nucená christianizace = snaha o synkretismus (coby forma pasivního odporu);
- 2) utlačování ruskou aristokracií = snaha o izolacionismus vůči Rusům i Tatarům;
- 3) industriální expanze = lpění na kulturním konzervatismu;

Udmurti:

- vylepirisi (důraz na izolacionismus vůči Rusům a ruské kultuře)
- lipopoklonnici (nekrvavé oběti piva a kumyšky v posvátných hájích)

Marijci:

- Kugu sorta („Velká svíce“) =
- členové se nazývají „Boží vojáci“ nebo „rodilí Marijci“ (Čimari);
- odmítání 1) industrializace; 2) odvodů do válek; 3) křesťanství a islám;
- důraz na 1) asketickou střídmost a morálku „dobra“; 2) teologii inkluzivního monoteismu (Oš Kugu Jumo „Velký bílý bůh“) + 17 božských „zdrojů“ (tún); 3) pacifistickou ekologii (vzorem rostliny + včely), 4) genderová rovnost (hermafroditní Bůh a společné modlitby mužů a žen)
- rozkol mezi konzervativci (lpění na krvavých obětech) vs. reformisté (odmítání obětí)

Skupina udmurtských kněží (udm. vösjas) v rituálních oděvech;
zdroj: <http://web-kapiche.ru>

Rodinná modlitba členů marijské sekty Kugu sorta v rituálních oděvech
(muzejní rekonstrukce);

zdroj: http://www.merjamaa.ru/blog/svjashhennye_roshhi_mari/2010-04-26-2

<https://www.youtube.com/watch?v=qNLPGMFpoVg>

(Marijci z Krasnoufimského rajonu – panteon a oběti: slavnost Kuso a kult Oš Kugu Jumo „Bílého velkého boha“)

<https://www.youtube.com/watch?v=UC7vfgMfz3M>

(Marijci z Republiky Marij El – oběti, posvátné háje, panteon, mytologie)